

הגאון רבי **רונאל אהרון** שליט"א

אב"ד נתיבות, מו"ץ פעולת צדיק, ואיחוד בני התורה
רב קהילת "שבזי" באר שבע

בענין ש"ץ שאינו נשוי

הברכות כולן. הרי שהוסיף רבי יהודה עוד מעלות דלא הובאו במשנה.

אמנם ברור הדבר שאין במעלות אלו עיכוב אלא כשמן כן הן "מעלות" דהיינו הידור במצווה, אך בודאי כאשר אין בנמצא מן המעלות הללו אין זה מעכב למנות ש"ץ אחר וכן איתא שם (טז, א) תנו רבנן אם יש זקן - אומר זקן, ואם לאו - אומר חכם, ואם לאו - אומר אדם של צורה. אטו זקן דקאמרי אף על גב דלאו חכם הוא? אמר אביי הכי קאמר אם יש זקן והוא חכם, אומר זקן והוא חכם, ואם לאו אומר חכם, ואם לאו אומר אדם של צורה. עכ"ל.

ובגמרא חולין (כד, ב) הובא עוד תנאי לבחירת הש"ץ: ת"ר נתמלא זקנו, ראוי ליעשות שליח ציבור ולירד לפני התיבה ולישא את כפיו. ופרש"י: שליח ציבור לכל צרכיהם לתקוע שופר ולנדות ולמנות פרנס. וכן הוא בתוספתא חגיגה (א, ד): תינוק שהביא שתי שערות חייב בכל מצות האמורות בתורה: ראוי להיות בן סורר ומורה. נתמלא זקנו ראוי לעשות שליח צבור לעבור לפני התיבה ולישא את כפיו אבל אין חולק בקדשי מקדש עד שיביא שתי שערות רבי אומר אומר אני עד שיהא בן עשרים שנה, שנאמר: (עזרא ג, ח) "ויעמידו את הלויים מבן עשרים שנה ומעלה לנצח על מלאכת בית ה'".

הנה ידוע מנהג בני תימן המקפידים כמעט ב"יהרג ולא יעבור" שלא להעלות ש"ץ בעיקר לתפילות שחרית ומוסף מי שאינו נשוי. ומכיוון שדבר זה מביא פעמים רבות למחלוקת, מריבות, הלבנת פנים ובזיון בית הכנסת. ראיתי לנכון לפרוס השמלה בדברי הפוסקים ראשונים ואחרונים ולהעלות נקודות למחשבה ופסקים להלכה.

בטור או"ח סי' ג"ן כתב וז"ל: עומד ש"ץ ומתחיל ישתבח וצריך שיהיה ש"ץ הגון דכתיב (ירמיה יב, ח) "נתנה עלי בקולה על כן שנאתיה" אמר רב זוטרא בר טוביה אמר רב ואיתימא רבי אלעזר זה ש"ץ שאינו הגון ויורד לפני התיבה. ואיזהו הגון: זה שהוא ריקן מעבירות ופרקו נאה ושפל ברך ומרוצה לעם ויש לו נעימה וקולו ערב ורגיל לקרות תורה ונביאים וכתובים. עכ"ל.

הרי שמנה לנו רבנו הטור שש מעלות בבחירת ש"ץ. ומקורו מגמרא תענית (טו, א) איתא במשנה ארבע מעלות בש"ץ: עמדו בתפלה, מורידין לפני התיבה זקן ורגיל ויש לו בנים, וביתו ריקם, כדי שיהא לבו שלם בתפלה. ובגמרא (טז, ב): רבי יהודה אומר: מטופל ואין לו, ויש לו יגיעה בשדה, וביתו ריקם, ופרקו נאה, ושפל ברך, ומרוצה לעם, ויש לו נעימה, וקולו ערב, ובקי לקרות בתורה ובנביאים ובכתובים, ולשנות במדרש בהלכות ובאגדות, ובקי בכל

א. ולכאורה דברי רבי לעניין גיל עשרים, אינם חוזרים על ש"ץ אלא על עבודת הלויים. וכן מוכח בגמ' חולין דלעיל שנחלק עליו ת"ק ואמר שגיל עשרים בלויים הוא רק לשיר מדכתיב "לנצח" ולא לעבודה כדברי רבי. אמנם מדברי הירושלמי בסוכה שיובאו לקמן משמע שרבי חזר על כל הדינים שהובאו שם. ודו"ק.

קבוע או בתעניות ציבור, אבל באקראי יכול לעלות מגיל י"ג והביא ב' שערות.

ובאמת שכבר כתבו הראשונים חילוק זה בין ש"ץ קבוע לאקראי והביאם הב"י (או"ח סי' גן) הרשב"א הר"ן והרא"ש והוסיפו: כשאין שם אלא הוא בן י"ג ויום אחד יורד לפני התיבה.

ולכאורה צ"ב בכוננתם "שאיין שם אלא הוא" והרי ברור שאם הוא לבדו ואין אנשים, אין מניין ואין שאלה בכלל. אלא ודאי שיש מניין וציבור, אך אין מי שראוי לירד לפני התיבה אלא זה שבן י"ג שנה והינו ראוי יותר מהם יכול (וראוי ורצוי) שדווקא הוא יעלה מכולם ש"ץ².

ובכל בו (הביאו הב"י שם) למד שמהביא ב' שערות הרי הוא איש וראוי לירד לפני התיבה וא"צ נתמלא זקנו. והרשב"א (בחולין שם) עמד על הסתירה בין הסוגיות האם מגיל י"ג שנה יכול להיות ש"ץ או דווקא נתמלא זקנו. וביאר שבודאי מגיל י"ג שנה ויום אחד והביא ב' שערות יכול להיות ש"ץ ולישא את כפיו אלא שאין ראוי למנותו בקבע משום כבוד הציבור אבל לעיתים יכול. ודייק כן מדכתבו "ראוי" ולא כתבו "כשר" או "אינו כשר".

ובשם סדר רב עמרם הביא שהוא מטעם מצווה מן המובחר וכמה דאפשר למהוי גברא טפי עדיף מן ינוקא אבל ודאי שבן י"ג ויום אחד יכול להוציא את הרבים יד"ח. אמנם הרא"ש לא תלה דין זה של קטן מבין י"ג שנה להיות ש"ץ במחילת הציבור אלא בזה שאינו קבוע. ועיין ב"י שם.

הב"י בשם התוס' (חולין שם בד"ה נתמלא) כתב לחלק בין הסוגיות שדווקא בתעניות

ובספר חזון יחזקאל דייק מדכתב בתוספתא "ראוי ליעשות ש"ץ" ולא כתב יורד לפני התיבה משמע דווקא בקבע צריך נתמלא זקנו שאין כבוד הציבור למנות ש"ץ קבוע שלא נתמלא זקנו. אבל אם אין להם אחר או באקראי, משהביא ב' שערות יורד לפני התיבה.

ובמסכת סופרים מצאנו גדרים חדשים בעניין ש"ץ כדאיתא התם: (יד, טו-יז) קטן קורא בתורה ומתרגם, אבל אינו פורס על שמע לומר יוצר אור, ואינו עובר לפני התיבה, ואינו נושא את כפיו. קטן שאמרו, מבין שתים עשרה שנה ולמעלן פורס על שמע. והעובר לפני התיבה והנושא את כפיו, עד שיהא בן עשרים שנה ובעל זקן: אבל אם אין לו זקן, והוא בן עשרים, אף על פי שנראה כסריס, ויש אומרים אפילו סריס עצמו מותר: אבל אם עלה זקנו, אפילו מבין שמנה עשרה, מותר לעבור לפני התיבה ולישא את כפיו.

הרי לן לכאורה שהקלו בגדר "קטן" דהינו עד גיל שתים עשרה ומגיל זה ואילך יכול לפרוס על שמע. ומאידך החמירו בגדול העובר לפני התיבה שיהא בן עשרים ו/או בעל זקן.

והקשה בספר נחלת יעקב (שם) כיצד ניתן לומר שקטן מבין י"ב שנה יכול לפרוס על שמע והרי כמה שורות לפני כן כתוב שקטן אינו פורס על שמע והטעם משום שאינו מחויב בדבר אינו יכול להוציא את הרבים ידי חובתם. וא"כ כיצד כאן כתוב שכבר מגיל י"ב שנה פורס על שמע? ותי': שצריך לגרוס מבין י"ג שנה וכן נמצא באגודה שגרוס כן. ובעניין עשרים שנה ובעל זקן כתב שם: או או קתני דהינו אין צריך שיהא גם בן עשרים וגם בעל זקן אלא איזה מהם שיבוא ראשון (דהיינו שהזקן אינו "סיבה" אלא "סימן"). עוד כתב בשם התוס' דזה מיירי בש"ץ

ב. וזכורני כד הוינא טליא לערך בן י"ב שנים נודמנתי להלוויה ולא היה שם אדם שיודע לומר את הסדר והאשכבה וכן לא היה סידור או ספר בנמצא. וכתבתי מזכורני הכל על דף ונתתי לגדול לקרוא, וגם לא היה יודע הנעימה ולחשתי באזנו הנעימה.

ויעמידו את הלויים מבין עשרים שנה ומעלה לנצח על מלאכת בית יי. דהיינו שנקט הרמב"ם כדברי הירושלמי שדעת רבי אינה רק בעניין הלויים לעבודה או לשיר אלא גם לעניין ש"ץ ולעבור לפני התיבה.

ובספר נחלת צבי (או"ח סי' גן ס"ק ו) הקשה על הרמב"ם שלא כתב לגבי נשיאת כפיים (הלכות תפילה טו, ד) את הטעם מפני כבוד הציבור, והרי שני הלכות אלו נכתבו יחד בגמרא. ותי' שבאמת לא שייך מחילת הציבור בשניהם (וכן משמעות השו"ע ועיין בכף החיים ס"ק לז) עוד הביא ראייה מדין "פוחח" שגם בכה"ג לא שייך מחילת הציבור.

ובשולחן ערוך (או"ח סי' גן) הביא דינים אלו במס' הלכות:

סעיף ד': ש"ץ צריך שיהיה הגון. ואיזהו הגון, שיהא ריקן מעבירות: ושלא יצא עליו שם רע אפילו בילדותו: ושיהיה עניו ומרוצה לעם: ויש לו נעימה: וקולו ערב: ורגיל לקרות תורה נביאים וכתובים.

הרי שמנה השו"ע את כל המעלות של ש"ץ לא רק בתעניות אלא בכל ימות השנה.

סעיף ה': אם אין מוצאין מי שיהיה בו כל המדות האלו, יבחרו הטוב שבצבור בחכמה ובמעשים טובים. הגה: ואם היה כאן עם הארץ זקן וקולו נעים והעם חפצים בו, ובן י"ג שנה המבין מה שאומר ואין קולו נעים, הקטן הוא קודם (מרדכי).

סעיף ו': אין ממנין אלא מי שנתמלא זקנו, מפני כבוד הציבור. אבל באקראי, משהביא שתי שערות יוכל לירד לפני התיבה, ובלבד שלא

ומעמדות בענין נתמלא זקנו בש"ץ אבל בשאר ימות השנה יכול מבין י"ג שנה לעלות.

הרי לנו שמדברי הראשונים הנ"ל לא הזכירו כלל עניין של נשוי או רווק אלא דנו בשאלה של נתמלא זקנו או לא ולכו"ע מבין י"ג שנה באקראי שרי להיות ש"ץ.

וכתב הרמב"ם בהלכות תפילה ונשיאת כפיים (ח, יא) וז"ל: אין ממנין שליח ציבור אלא גדול שבציבור בחכמתו ובמעשיו, ואם היה זקן הרי זה משוכח ביותר, ומשתדלין להיות שליח ציבור אדם שקולו ערב ורגיל לקרות, יומי שלא נתמלא זקנו אע"פ שהוא חכם גדול לא יהא ש"ץ מפני כבוד ציבור, אבל פורס הוא על שמע משיביא שתי שערות אחר שלש עשרה שנים.

וכתב בכסף משנה שאע"פ שנאמר דין זה בגמ' לעניין ש"ץ בתעניות למד הרמב"ם דין זה לכל ימות השנה. ובעניין הסתירה בין הסוגיות כתב הכס"מ שני ביאורים בדברי הרמב"ם:

א. יש חילוק בין לפרוס על שמע דהיינו (קדיש ו) אמירת ברכו שבהם יכול מגיל י"ג שנים. ובין לירד לתיבה דהיינו ש"ץ שאז צריך נתמלא זקנו.

ב. אין חילוק בין פריסה על שמע ותפילה אלא החילוק בסוגיות הגמ' בין ש"ץ קבוע לאקראי.

ובספר ישועות יעקב על הרמב"ם כתב בשם הירושלמי (סוכה ג, יב): יודע לנענע חייב בלולב יודע להתעטף חייב בציצית יודע לדבר אביו מלמדו לשון תורה יודע לשמור את ידיו אוכלין על ידיו תרומה את גופו אוכלין על גופו טהרות אבל אינו עובר לפני התיבה ואינו נושא את כפיו ואינו עומד על הדוכן עד שיתמלא זקנו. רבי אומר וכולהם מבין עשרים שנה ומעלה שנאמר

ג. הרמב"ם הזכיר כאן (תפילה ח, יא) רק ב' מעלות בש"ץ. ואילו בהלכות תענית (ד, ד) הזכיר את כל המעלות. ובשו"ת מהרש"ל (סי' כ) דייק שרק בתעניות ומעמדות בעינן כל הני מעלות ואילו בשאר ימות השנה סגי בשנים.

ישראל בדבר זה. זאת ועוד שבשו"ת דברי חכמים (לרשי"ה סי' יח-יט) התיר למי שאינו נשוי לעלות ש"ץ ואפילו בשבת.

אלא שראיתי למו"ר הרה"ג יצחק רצאבי שליט"א בבארות יצחק (הלכות ברכות השחר ס"ק ע"ה) שהביא בשם אורחות חיים (הלכות תפילה סי' ע"ח) דין זה שצריך שיהא ש"ץ נשוי. ומקורו בספר כלבו" סי' סה (והובא בד"מ ורמ"א או"ח סי' תקפא) והוא בהלכות "סדר עשרת ימי תשובה" וא"כ אין להביא ראייה מימים נוראים בהם יש לדקדק ביותר בבחירת ש"ץ מאשר בכל שאר ימות השנה. ואע"פ שבספרו (השני) ארחות חיים כתב דין זה סתם בהלכות תפילה ולכאורה משמע שנקט דין זה בכל ימות השנה. הרי כל המדייק בלשונו יראה שכוונת דבריו לימים נוראים בלבד שהצריך דומיא דכהן גדול (ואין דין דכהן גדול אלא ביוה"כ). עוד כתב שם שיהא ש"ץ לכל הפחות מבין כ"ה שנים ואם אפשר מבין ל' שנים. ודינים אלו אינם אלא בימים נוראים ולא בכל ימות השנה. וגם למ"ד שדבריו בכל ימות השנה א"כ מדוע נקוט לעיכובא דין נשוי ולא נקוט גם דין מגיל כ"ה או ל' שנים? שהרי הביא תנאים אלו בחדא מחתא.

וכן כתב המ"ב סי' ג"ן ס"ק ח"י בשם הפמ"ג: בסימן תקפ"א ס"א איתא דבר"ה ויוה"כ בעינן שיהא נשוי ובן שלשים. ומשמע בשאר ימות השנה אפילו אינו נשוי. מ"מ נ"ל דנשוי קודם לבחור ואפילו אם נתמלא זקנו. הרי שדיברו הפוסקים בדיני קדימה לבחור ש"ץ ולא לעיכובא או לאסור ביד תקיפה כפי הנהוג בקהילותנו. וכי מי יכול לבחון כיום מי ראוי יותר מחברו ובודאי אין הזקן הוכחה לכך (כפי שהיו רשעי ישראל בקום המדינה ואכמ"ל) וכן אין הנישואין הוכחה להיותו צדיק ויר"ש יותר מחברו שאינו נשוי.

יתמנה מפי הצבור או מפי ש"ץ הממנה אותו להקל מעליו להתפלל בעדו לעתים ידועים.

וכתב בשתילי זיתים (ס"ק י) דלא מהני מחילת הציבור דאינו כבוד הציבור אלא כבוד שמיים. ויש להעיר שכל דבריו הוא בש"ץ קבוע אבל לא באקראי מדכתב (ס"ק יא) שבתעניות ומעמדות אפילו באקראי לא יעלה מי שלא נתמלא זקנו.

סעיף ז': אם אין שם מי שיודע להיות ש"ץ, כי אם בן י"ג ויום א', מוטב שיהא הוא ש"ץ משיבטלו מלשמוע קדושה וקדיש.

סעיף ח': מי שאינו בעל זקן, כל שניכר בו שהגיע לכלל שנים שראוי להתמלאות זקנו, נתמלא זקנו קרינן ביה. הילכך בן כ' שנה, אע"פ שאין לו זקן, ממנין אותו. הגה: וכן אם היה לו זקן, אפילו מעט, קרינן ביה נתמלא זקנו אם הוא מבין י"ח ולמעלה.

סעיף י': יש ללמוד זכות על מקומות שנוהגים שהקטנים יורדין לפני התיבה להתפלל תפלת ערבית במוצאי שבתות. הגה: ובמקומות שלא נהגו כן, אין לקטן לעבור לפני התיבה אפילו בתפלת ערבית.

ויש להקשות על דברי השתילי זיתים שכתב דלא מהני מחילת הציבור. א"כ כיצד מהני להעלות ש"ץ מבין י"ג לתפילת ערבית? וי"ל כדכתב בשו"ת החיים והשלום (למהר"ח כסאר סי' כז) משום שתפילת ערבית רשות מלכתחילה קיבלה כתובה ע"ד שיוכל לעלות ש"ץ כה"ג. ואולי רמז כן השת"ד בעצמו בס"ק טו. עי"ש.

והנה מכל הני ראשונים ואחרונים לא הוזכר שמץ של עניין בש"ץ שיהא נשוי וע"כ תמיהה רבה על מנהגינו בזה שנשתנינו מכל קהילות

ד. לרבי אהרן ב"ר יעקב הכהן מלוניל. וידוע שכתב בתחילה את הספר כלבו ואח"כ סידר את הדברים בספר ארחות חיים.

להפטרה בין הפטרות מיוחדות (כגון: זכור וכדו') להפטרות שאר ימות השנה וכדכתב בשע"ה (ח"ב שבת סי' ס סעיף ג). וא"כ מה נשתנה דין זה של ש"ץ שהפליגו והחמירו עד מאד יותר מכל הני דינים ומכל הפוסקים ראשונים ואחרונים וראו לפסוק כדעת יחיד שגם דעה זו שנויה במחלוקת אם דין זה רק לימים נוראים או לשאר ימות השנה.

מכל הלין נראה שמנהג זה שלא להעלות ש"ץ כי אם נשוי צ"ע גדול ובפרט שלא הובא כלל בספרי חכמי תימן ואדרבה בשו"ת דברי חכמים (הובא לעיל) התיר להעמיד ש"ץ שאינו נשוי. גם בבארות יצחק (שם עמ' קל"ז) הביא בשם מהר"י יצחק הלוי זצ"ל ומה"ר עמרם קרח זצ"ל שהנהיגו להעלות גם מי שאינו נשוי לתפילת מנחה. וכן בשולי המעיל (שם) הביא מכת"י של מהר"ח קרח זצ"ל להתיר לרווקים לעלות ש"ץ גם בימים נוראים ע"ש.

וע"כ נראה לי לחדש דבר מהיכן יצא מנהג זה. שהרי ידוע כי בתימן היו נושאים נשים בגיל צעיר וברוב המקרים היה אפילו בגיל שעדיין לא ראוי להתמלאות זקנו (שהוא גיל שמונה עשרה כמובא בפוסקים) וע"כ ראו החכמים באותו הדור (ואולי בגדר להקל ולא להחמיר) לקבוע עוד מעלה (ולא כהלכה פסוקה או מנהג) שיהא נשוי. כי בלאו הכי רובם היו נשואים בגיל זה והיה עניין זה לזרז את הבחורים שלא ימתינו ויתאחרו מלישא אשה. משא"כ בדורות של ימינו שאין נושאים נשים אלא בגיל עשרים ויותר לא שייכת תקנה זו כיום. ובפרט לפי מה שהובא לעיל שיש עדיפות לבני תורה גם אם אינו נשוי.

גם מה שהביא בבארות יצחק (שם) בשם הזוהר וביאור החיד"א, לא מצאתי בחיד"א¹. וכן ניתן לפרש את דברי הזוהר בעניין אחר. ועי"ש עוד בדברי הזוהר באורך שדבריו מכוונים על הכהנים (שיהיו נשואים) וא"כ כיצד תפסו דברי הזוהר על ש"ץ והזניחו עיקר דבריו לגבי כהנים? כידוע מנהיגנו שמעלין לכתחילה כהן שאינו נשוי וכדלקמן.

וברור לכל שמעלת בן תורה גוברת על מעלת נשוי ומעלת זקן (וכדכתב בבארות יצחק שם).

עוד יש לעיין על מנהגינו שאנו מחלקים בין ש"ץ שאינו נשוי ובין כהן שאינו נשוי שהרי בש"ץ מחמירים בדבר עד חורמה ואילו בכהן שאינו נשוי אין מקפידים שלא יעלה לדוכן והרי שניהם כחדא מחתא נאמרו בגמרא ובדברי הפוסקים ודיניהם שווים לכל עניין.

ובשע"ה (או"ח סי' כ סעיף כ"ג) כתב וי"א שפנוי לא ישא את כפיו מטעם ששרוי בלא שמחה ואין מנהגינו כן. וציין בעיני יצחק (ס"ק ס"ג) מדהשמיט השת"ז הגהת הרמ"א וכ"מ בפסקי מהרי"ץ סעיף כה. ושם כתב רק כמה דיות (הכוונה דיו בלשון רבים) נשתפכו לדחות סברת האומר שפנוי לא ישא את כפיו מטעם דשרוי בלא שמחה. ובאמת עיקר דברי מהרי"ץ הם שם בסעיף כו שכתב מפורש משנתמלא זקנו נושא כפיו בקבע אפי' הוא פנוי.

ועוד שהרי ידוע מנהג בני תימן לשלב את צעירי הצאן בכל מה דאפשר הן בתרגום של התורה וההפטרה אשר העדיפות לקטן על פני הגדול. הן בעניין עליית ששי בס"ת². הן לעליית מפטיר והפטרה וכמו שחילקו בעליית קטן

ה. אח"כ ראיתי בשולי המעיל סי' ה ס"ק כז שחזר בו וכתב שאין הביאור מדברי החיד"א.
ו. ואע"פ ששם יש טעם נוסף ע"פ הזוהר מ"מ נהגו להעלות קטנים גם לשאר המברכים ולא רק לששי.

העולה להלכה:

- א. ש"ץ קבוע חייב שיהא לכל הפחות בן שמונה עשרה שראוי להתמלא זקנו.
- ב. באקראי יכול לעלות גם מבן י"ג שנה ויום אחד והביא ב' שערות אפילו בתפילות שחרית ומוסף חוץ מתעניות וימים נוראים.
- ג. בתפילת ערבית יכול מבן י"ג להיות אפילו ש"ץ קבוע.
- ד. מי שהוא בן תורה יכול להיות ש"ץ קבוע מבן י"ג בכל התפילות אם אין בן י"ח ראוי ממנו.

גדלותו של הדברי שלום

פעם אחת, ישב הרב החסיד המפורסם רבי אליהו מני בחברת רבי ניסים עיני זכר צדיקים לברכה, עוד בהיותם בבבל, ולמדו בספר "דברי שלום" שחיברו המקובל רבי רפאל אברהם שלום שרעבי זצ"ל, הלא הוא נכדו של הרש"ש הקדוש.

ויהי בהתעמק הרב אליהו מני בדבריו, התקשה בקושיא עצומה, ועד כמה שיגע ליישבה לא עלתה בידו.

רבי אליהו מני, שלא ידע את ערכו של הדברי שלום התבטא כי "הנכד לא הבין את דברי זקיני הרש"ש ולא ירד לסוף דעתו". הדבר יצא מפיו, ומיד ניטל ממנו כח הדיבור ונעשה כאילם אשר לא יוכל לפתוח פיו! רק קול בעלמא בלי חיתוך האותיות היה משמיע!

אחר זמן ראהו חבריו, כי הוא מכה על לבו כאיש מתוודה על חטאו, ואז חזר אליו כח הדיבור כבתחילה.

כשנשאל על כך, ענה כי הרש"ש בכבודו ובעצמו נגלה אליו בעת צרתו, ואמר לו: "איככה תוכל לבטל את דברי נכדי הקדוש, והחלטת בדעתך שהוא לא הבין את דברי, אם נתקשית בדבריו, עליך לתלות החיסרון בך".

כששמע את דברי הרש"ש התחרט על ביטויו, ואחר שהתוודה - חזר אליו הדיבור! ונתקדש שמם של הרש"ש ונכדו הדברי שלום בעיני החכמים.

כשעלו לארץ, לקח על עצמו רבי ניסים עיני להגיה את הספר דברי שלום בהוצאה השנייה, כדי לתקן הדבר.

(הרש"ש הקדוש עמ' ש"ה)